

HUMANETTEN

[Om HumaNetten](#)
[Tidigare nummer](#)

NUMMER 17
hösten 2005

HumaNetten utges av [Institutionen för humaniora](#), Växjö universitet.

[Kontakt](#)
[Webmaster](#)

ISSN: 1403-2279

INNEHÅLL:

Hans Hägerdal, [Draken ömsar skinn: revolution, krig och nationsbygge i Vietnam under 1800- och 1900-talen](#)
Maria Olaussen, ["Slowly and Beyond the Duration of Love". HIV/AIDS i litteratur från södra Afrika](#)
Vasilis Papageorgiou, [Derrida in memoriam](#)
Margareta Petersson, [Globalisering och litteratur](#)

Aktuellt

[Senaste nytt i institutionens skriftserier](#)

[HumaNettens hemsida](#)
[Institutionens hemsida](#)

HumaNetten utges av Institutionen för humaniora vid [Växjö universitet](#).

HumaNetten kom till för att förverkliga ett av målen i institutionens Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98, nämligen att göra läsvärda texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. **HumaNetten** vill också vara ett forum för recensioner av nyutkommen litteratur och för debatt. **HumaNetten** utkommer höst och vår. Recensioner och debattinlägg infogas löpande i det aktuella numret.

Presumptiva bidrag skickas som Word- eller RTF-dokument till [Börje Björkman](#). Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur HumaNetten för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta författaren.

Institutionens redaktionsråd:

Docent [Gunilla Byrman](#) (redaktör)

Docent [Christina Angelfors](#)

Universitetslektor [Hans Hägerdal](#)

Kontakt:

[Börje Björkman](#)

Webmaster:

[Agneta Fridhammar](#)

Postadress, telefon- och telefaxnummer:

Institutionen för humaniora, Växjö universitet, 351 95 VÄXJÖ

Tel 0470-708000 (vx)

Fax 0470-751888

Draken ömsar skinn: revolution, krig och nationsbygge i Vietnam under 1800- och 1900-talen

Av Hans Hägerdal

[Länk till presentation av Hans Hägerdal](#)

För att vara ett förhållandevis litet land beläget i det avlägsna Sydöstasien har Vietnam fått häpnadsväckande publicitet i Västvärlden. Filmer, TV-serier och böcker har inpräntat bilden av bitter krigföring i tropisk miljö, på senare år något litet uppblandat med bilden av exotiska turistupplevelser. Alltifrån halvrealistiska skildringar som *Plutonen* till vulgäropatristiska amerikanska alster som *Rambo* ges vi bilden av en segsliten konflikthärd där amerikanerna för en gångs skull inte får fullt ut som de vill.

När man tar del av den typen av filmer delges man nästan alltid intrycket av de vietnamesiska motståndarna som skugglika men fanatiskt stridslystna. De omtalas vanligen med den föraktfulla termen Viet Cong—"vietnamesiska kommunister", eller VC, eller Victor Charlie för att använda de amerikanska soldaternas språkbruk. Längre än så sträcker sig knappast filmernas analys. Viet Cong tycks finnas till för att amerikanerna ska ha något att skjuta på. Men varför Viet Cong huserar i Sydöstasien på 1960- och 1970-talen, det får vi aldrig veta något om.

Men Vietnamkriget var naturligtvis ett högst vanligt krig med högst reella orsaker. Det långdragna kriget 1960—1975 var kulmen på den bittra kamp om landets framtid som fortgått sedan 1800-talet. En modern vietnamesisk nation har egentligen bara existerat sedan Vietnamkriget slutade 1975, men försöken att skapa en sådan nation har varit långdragna, besvärliga och blodiga. Just dessa försök att bygga, konstruera en nation är temat för denna artikel. Hur försökte vietnameserna omvandla ett traditionellt sydöstasiatiskt samhälle till en modernt utvecklande stat? Och varför behövde dessa försök mynna ut i en av 1900-talets bittraste internationella konflikter? Varför skickades unga amerikanska män ut för att slåss i ett land som de flesta amerikaner några år tidigare knappast kunnat peka ut på kartan?

Utan att bli alltför vidlyftig kan det vara lämpligt att börja denna törnbeströdda historia ungefär 150—200 år tillbaka i tiden. Vid denna tidpunkt var Vietnam ett någorlunda väl sammanhållet kungarike som i stora drag omfattade dagens territorium, även om de exakta gränserna var flytande. Men det var någonting annat än vad vi idag skulle kalla en *nation*. Riket omfattade minst ett femtiotal etniska grupper, men var uppbyggt kring majoritetsfolket *kinh* som bodde på de odlingsbara kust- och flodslätterna. För att vara ännu mer exakt var det konstruerat kring den lilla lärda eliten i kinhsamhället, och hölls samman av en konfuciansk, kinesiskt inspirerad kultur. Kulturellt var det ett klivet land redan på 1800-talet. Det var en del av det vidsträckta område som i brist på bättre kallas Sydöstasien och delade många drag med de andra länderna i regionen. Det byggde således sitt välstånd på arbetsintensiv risodling och var inte speciellt inriktat på handel eller manufaktur. Det bestod väsentligen av byar med hög grad av självstyre.

På samma gång hade landet en internationell touche. Kontakterna med det väldiga kinesiska kejsardömet var viktiga och djupgående. Den kinesiska kulturen satte sedan mer än tusen år djupa spår i länderna i Östasien och i stora delar av Central- och Sydöstasien. Det var absolut ingenting man sökte dölja. Tvärtom, den vietnamesiske kungen hänvisade med förkärlek till Konfucius lära (det som västerlänningarna, men inte kineserna själva, kallar *konfucianism*), och försökte inplantera konfuciansk etik, filosofi, litteratur och

administration i sitt tropiska rike. Kina var för de härskande i det gamla Vietnam ett sorts kulturellt smörgåsbord. Man plockade ut de bitar man gillade och försökte förädla dem på vietnamesisk mark, samtidigt som det fanns en viss motvilja mot kineser som sådana, och mot samtidens föga livskraftiga kinesiska samhälle. Kineserna å sin sida betraktade vietnameserna som lite halvciviliserade jämfört med folk i det egna samhället. Man kan anföra den rapport som en kinesisk diplomat avgav då han i slutet av 1600-talet besökte Vietnam:

"De läser en smula böcker, men känner nätt och jämnt skrivtecknen. De är dock intresserade av det övernaturliga. Då de inte har någon lärdomstradition finns där ingen djup bildning. De uppskattar trollkonster och följer inte de bägge mästarnas (Konfucius och Buddhas) läror. Vältalighet håller de dock för en förtjänst. Så kan man känneteckna dem med fyra ord: dumma, misstrogn, förslagna och självgoda."

Citatet säger givetvis mer om den rådande kinesiska kulturchauvinismen än om eventuella vietnamesiska realiteter, och erinrar för övrigt slående om vissa europeiska omdömen om koloniserade folkgrupper i Asien och Afrika på 1800-talet.

Det fanns alltså en sorts dubbelhet i det gamla Vietnam. Å ena sidan betonades att man hade sina egna seder och traditioner och sin egen dynastiska historia; å andra sidan såg man upp till fornärvda kinesiska ideal. Någon nationalism kan man naturligtvis inte tala om på detta tidiga stadium, om man därmed menar en föreställd gemenskap där alla nationens medlemmar – medborgare – tänks ha sina givna rättigheter och skyldigheter. Sådant uppkom först i Västvärlden med det sena 1700-talets revolutioner och kunde vinna spridning genom massutbildning och statlig propaganda. Men bland de bildade i Vietnam fanns en patriotism eller rättare sagt en lojalism mot den vietnamesiske kungen och den högcivilisation han representerade. Det skulle komma att bli en grogrund för nationstänkande i framtiden.

Problemen för de kungar som försökte styra 1800-talets Vietnam var i huvudsak två. För det första fungerade inte de högstämda konfucianska principerna om harmoni och moral speciellt bra i den vietnamesiska verkligheten. Ett ordspråk sade att kungens auktoritet slutade vid stängslet som omgärdade byn. Den imponerande konfucianska byråkratin kunde inte riktigt tränga ner på gräsrotsnivån.

För det andra gjorde de europeiska kolonialmakterna aggressiva framstötter i Sydostasien under 1800-talets lopp. Kolonialismen var i sig inget nytt fenomen; Sydostasien hade dragits med en europeisk närvaro sedan början av 1500-talet, men fram till 1800-talet inskränkte sig denna till vissa områden i Ostindiska övärlden. En mer utbredd och samtigt fördjupad kolonialism tog vid efter 1800, på grund av en kombination av Europas teknologiska framsteg, behovet av att kontrollera nya marknader och producenter, och rena prestigeskäl. Fram till början av 1900-talet slukade rovgiriga västerländska makter hela regionen utom Siam (Thailand). Sistnämnda land överlevde därför att fransmännen och briterna tyckte alltför illa om varandra för att låta ena parten få övertaget.

I den del av Sydostasien som kallas Indokina – Vietnam, Kambodja och Laos – fick dock fransmännen förhållandevis fria händer att verka, och under perioden 1858–1883 ockuperades Vietnam av de galliska intränglingarna. För Frankrike spelade den nationella prestige en stor roll i beslutet att skapa ett kolonialt imperium. Motståndet mot de vita främlingarna var ofta påfallande andefattigt. *Phap*, som vietnameserna kallade fransmännen, var i Vietnamesernas ögon förhatliga barbarer, eftersom de inte kände och inte ville lära känna de konfucianska ordningarna. De luktade illa, hade ett dåligt temperament och var ute efter snöd vinning och profit. Med lite bättre organisation och stridsvilja borde det ha gått att kasta främlingarna i havet, men så skedde alltså inte. Istället gjorde de vietnamesiska kungarna eftergifter mot de vita männen, alltunder det att det teknologiska gapet alltmer talade till fransmännens fördel. Kolonialismens tidevarv hade gjort sitt inträde, 1858–1940, en plågsam tid av stora förändringar för det vietnamesiska samhället.

Det vietnamesiska kungahovet förstod självt att tiden sprang ifrån det. En sorgset resignerad ton kan spåras hos en hovfunktionär som adresserade fransmännen på 1880-talet:

"Er civilisation är inte bara motbjudande för vår; vi förstår den inte, ser den inte. Ni krossar oss, ibland utan att veta det. Alla dessa lidanden har tröttat ut oss och försatt oss i förtvivlan. Vi strävar efter ro. Kanske kommer efter oss en generation som omvänts till era idéer, ivriga att rasera och förändra. Vad oss beträffar är vi åldrade barn av en gammal ras. Vi ber bara att få dö i frid."

Kungarna fick sitta kvar som sorgliga maktlösa symboler; de användes av fransmännen för att söka hålla ordning på den mot de vita intränglingarna motspänstiga befolkningen. Allt eftersom deras auktoritet dalade började kolonialisternas inverkan förändra landet på gott och ont. Kanske ändå mest ont. Talar man med till exempel indonesier idag så har de ibland en illa dold nostalgi för den gamla holländska kolonialtiden. Men i Vietnam torde det vara svårt att uppbringa dylika känslor inför den gamla kolonialmakten – den var för de flesta människor alltför vedervärdig för att låna sig till längtansfyllda tillbakablickar. Det har hävdats att den snabba och brutala erövringen av Vietnam beseglade den franska kolonialismens öde från början; den kunde inte skapa någon legitimitet, vilket bäddade för ett våldsamt slut.

Statistiska data tycks underbygga detta. Det genomsnittliga årliga intaget av huvudfödan ris minskade drastiskt med en tredjedel under 1900-talets första decennier. Trots att fransmännen sökte introducera moderna skolor ökade analfabetismen under perioden. Skattetrycket ökade dramatiskt efter 1900, eftersom kolonin måste betala sig. Alla protester slogs ner med mycket hård hand, och den gamla vietnamesiska eliten såg sig förpassad till andra klassens människor i sitt eget land. Samtidigt är det klart att kolonialtiden var viktig för att skapa förutsättningar för ett modernt samhälle. Vägar, järnvägar, broar, sjukvård, utbildningsväsende och nya byråkratiska metoder infördes, även om det bara kom en mindre del av befolkningen till godo. Ekonomin blev mer mångsidig, med nya grödor och industrier.

Hur skulle en vietnamesisk patriot ställa sig inför denna tvetydiga bild? Runt sekelskiftet 1900 stod det klart att traditionella former för motstånd var lönlösa. Antingen det var fråga om bonderesningar eller uppror som använde kungamakten som symbol så slogs de ner av fransk krigsteknologi utan att verkligen kunna hota de vita främlingarna. Läxan var dyrköpt men till slut gick den hem: man kunde inte längre blicka bakåt mot fornärvda konfucianska ideal. Man måste på ett eller annat sätt möta moderniteten, ta upp utmaningen från Västerlandet och bekämpa fransmännen på deras egna villkor.

De män som i tidigt 1900-tal började fundera i sådana banor var å ena sidan påverkade av det västerländska tänkandet om modernitet och framsteg, men var å andra sidan också rotade i den vietnamesiska traditionen. De reformsinnade intellektuella patrioterna tillhörde för det mesta aristokratiska familjer eller ämbetsmannafamiljer. Deras recept på hur man skulle gå till väga för att föra in landet i moderniteten varierade. Det fanns de som ville slänga ut fransmännen med våld och återskapa ett progressivt kungadöme. Den främste företrädaren för denna strategi var Phan Boi Chau (1867—1940), som var något av en fadersfigur för vietnamesisk anti-kolonialism. Andra insåg att fransmännen inte skulle låta sig avhysas så lätt, och menade att man borde sikta in sig på att modernisera inom ramen för den koloniala staten för att så småningom omvandla sig till en självstyrande republik.

Dessa tidiga modernisatorer var patrioter snarare än nationalister i vedertagen mening. Ett begrepp motsvarande nationalism uppkom egentligen inte förrän på 1920-talet på vietnamesisk mark. Nationalism bygger på en utvecklad ideologi om en nation som en entitet med sina särdrag och en medvetenhet om sina medborgerliga förpliktelser och skyldigheter bland de bredare grupperna i samhället. De tidiga patrioterna var mycket intresserade av att sprida utbildning bland massorna, till exempel via fria skolor, men kunde på detta stadium endast nå en begränsad del av befolkningen.

Fransmännen såg inte oväntat med misstrogn ögon på vad de patriotiska rörelserna hade för sig. Till rörelsernas försyndelser hörde bland annat att de fördjupade sig i upplysningsfilosofer som Montesquieu och Voltaire. Det som i det galliska hemlandet betraktades som oundgängliga klassiker räknades alltså som farliga och subversiva alster på kolonial mark.

På sätt och vis kan man säga att fransmännen bäddade för sin egen undergång som kolonialmakt genom att slå ner även på fredliga och modesta rörelser. Det gav militanta och oförsonliga strömningar större genomslagskraft, och den strömning som skulle komma att bli ledande i vietnamesisk 1900-talshistoria var naturligtvis kommunismen.

Då man betraktar den kommunistiska rörelsens framgång på vietnamesisk botten ligger det nära till hands att jämföra situationen med Kina och även (Nord-)Korea. I alla tre fallen rörde det sig om bondeekonomier i östra Asien med ett starkt konfucianskt arv som betonade hårt arbete, fasta lagar och vägledning genom en upplyst och specialutbildad elit – precis som kommunisterna själva betonade. Att det konfucianska arvet skulle fått en form av fortsättning i den kommunistiska rörelsen har också på fullt allvar hävdats av en viss vietnamesiska marxister.

Samtidigt som de historiska parallellerna mellan Vietnam och Kina kan verka slående finns det dock en intressant skillnad: det vietnamesiska kommunistpartiet dirigerades av exilvietnameser fram till andra världskriget och var nära förbundet med det bolsjevikiska Sovjetunionen, under det att kommunismen i Kina snarare växte fram som en massrörelse inifrån. Det fanns också markanta skillnader i ledarstil, mellan den dominante och hänsynslöse Mao Zedong och den försiktige gentleman som skulle stå i bräschen för den vietnamesiska revolutionen.

Denne man, som väl får räknas som det tjugonde seklets enskilt viktigaste vietnames, var naturligtvis Ho Chi Minh (1890—1969), en tunn, asketisk man med filosofskägg, inte helt olik den samtide Gandhi i sin framtoning – men med ett betydligt våldsammare budskap. Det var under hans – och Moskvas – auspicier som Indokinas kommunistparti grundades 1930, vars avläggare styr och ställer i Vietnam den dag som idag är.

Vilka var då grunderna till att kommunistpartiet så småningom kunde bli dominerande på vietnamesisk mark? Det har talats mycket om huruvida Ho Chi Minh i första rummet var kommunist eller nationalist – man finner bägge uppfattningarna bland nutida historiker och statsvetare. I sin ytterst omfångsrika biografi över Ho har den amerikanske historikern William Duiker påtalat att frågan på sätt och vis är fel ställd. Ho Chi Minh (som fram till andra världskriget kallade sig Nguyen Ai Quoc) började egentligen inte alls sin politiska karriär som kommunist. Han verkade utanför Vietnams gränser i decennier, från 1911 till 1941, och drogs till kommunismen först kring 1920, vid en tid då han levde i Frankrike. En huvudanledning till Nguyen Ai Quocs ställningstagande var att vare sig de borgerliga politiska partierna eller socialdemokraterna i Frankrike var märkbart intresserade av att verka för en avkolonisering. Världskommunismen, däremot, var en ideologi som tycktes lova goda chanser – förvisso de bästa chanserna – för att befria Vietnam från kolonialismens ok och ena landet på nytt. Det fanns helt enkelt inget incitament bland det politiska etablissemang för att ändra den koloniala världsordningen. Däremot fanns ett solidaritetsideal inom den Moskvaletta marxismen som utgjorde en avgjord lockelse för en asiatisk intellektuell.

I vilket fall som helst hade Indokinas kommunistparti inte någon verklig chans att gripa makten före andra världskrigets stormar. Den koloniala världsordningen var alldeles för fast förankrad för att kunna ruckas av en begränsad skara patrioter och kommunister, om aldrig så hängivna. Någon substantiell hjälp var heller aldrig aktuellt för Moskva att tillhandahålla. Sovjettrogna kommunistkadrar i Asien var snarare en resurs som kunde vara bra att ha inför eventuella framtida tillfällen. Rörelsens medlemmar blev också illa åtgångna av den franska säkerhetstjänsten, Sureté, under 1930-talets lopp. Det som gav

kommunistpartiet chansen att så småningom skapa en verklig massnationalism var en fascinerande blandning av inre och yttre faktorer.

I botten ligger återigen den vietnamesiska traditionen. Det fanns i det traditionella bysamhället en stark känsla för de rätta ordningarna, hierarkiska relationerna och moraliska förhållningsreglerna. När dessa ordningar hotades av nya förhållanden och förändringar, som av kolonialismen och senare japanernas och amerikanernas närvaro, blev resultatet en anti-kolonial eller rentav anti-utländsk inställning som kunde kanaliseras i en gryende nationalism. Detta kom att spås på av modern utbildning som visserligen bara nådde en mindre del av befolkningen, men som gav upphov till nya politiska strömningar som ifrågasatte varför ett land skulle tillåtas exploatera ett annat.

Vietnam vid randen till andra världskriget var därför vad historikern Stein Tønnesson kallat "a nation in waiting" – ett land som hade flera förutsättningar för att kunna bli en verklig nation, men som väntade på en katalysator, en utlösande faktor. En sådan katalysator blev just andra världskriget – paradoxalt nog, eftersom kriget i början inte verkade drabba Franska Indokina (Vietnam, Kambodja och Laos) alls lika hårt som andra delar av Sydöstasien. Sedan fransmännen i Europa kapitulerat för den tyska framryckningen sommaren 1940 förpassades de omgående till japanernas knähundar på asiatisk mark. De stora inledande japanska segrarna mot engelsmän, amerikaner och holländare gjorde hela Sydöstasien till en japansk zon och gav kolonialmakterna en obotlig prestigeknäck. Stora arméer kapitulerade för japanska styrkor som ibland var numerärt underlägsna den europeiske motståndaren.

Under Japans hårda övervälde i Vietnam började den lilla men väl sammanhållna kommuniströrelsen att kasta ut sitt propagandanät i allt vidare cirklar. En ny befrielse rörelse; Vietminh, bildades 1941. Det var en paraplyorganisation som visserligen dominerades av kommunister men där man tonade ner den kommunistiska retoriken till lägligare tillfälle. Istället propagerade man för en sorts allt-åt-allaprogram som bönder, borgare och arbetare utan svårigheter kunde ta åt sig. Bönder lovades jord, köpmän lovades bättre utkomstmöjlighet, intellektuella påmindes om sin potential som kulturbyggare, och så vidare. Den allmänna idé Ho Chi Minh hade var att man skulle bekämpa japanerna, motverka fransmännen, och söka hålla sig väl med de övriga allierade, inte minst amerikanerna. USA hamnade ju efter 1941 på samma sida som Sovjetunionen i kriget, och hade liksom Sovjet en anti-kolonial framtoning. Speciellt den amerikanske presidenten Roosevelt var känd för att tycka illa om fransk kolonialism. Ho Chi Minh hade stora förhoppningar om amerikanskt bistånd när väl japanerna var borta från scenen.

Redan i mars 1945 gjorde sig japanerna definitivt av med den franska administrationen i Indokina, som sattes bakom lås och bom eller värre. Men genom att göra så skapade japanerna samtidigt ett vacuum. Det visade sig lättare sagt än gjort att få lydiga vietnameser att ersätta de franska herrarna i en hast och därtill under brinnande krig. När så Japan preliminärt kapitulerade för de allierade efter fällningen av de två atombomberna, i augusti 1945, blev vacuumet fullständigt. Nu hände saker och ting med våldsamt fart. Inom loppet av dagar tog Vietminhrörelsen över makten i de större städerna, och detta utan att behöva använda speciellt mycket våld. De desillusionerade japanerna gjorde ingenting för att hejda flodvågen – en del gick t o m med i Vietminh. Kriget hade upphört så plötsligt att det inte fanns någon riktig handlingsberedskap bland de allierade, som inte kunde nå fram med sina egna styrkor förrän efter ett par veckor.

Den systematiska propaganda som Vietminh spred gjorde sin verkan, samtidigt som Vietminh i sig fortfarande var en väldigt oenhetlig rörelse. Augustirevolutionen, som maktövertagandet kallas, har slentrianmässigt setts som resultatet av en lysande organisering, det logiska utfallet av en lång revolutionär uppbyggnadsfas. I själva verket var det inte så enkelt; det förekom mycket av improvisationer och självväldigt handlande under dessa dramatiska augustidagar. Icke desto mindre kvarstår faktum att en häpnadsväckande bred folklig entusiasm hade skapats. Höjdpunkten kom den 2 september, då Ho Chi Minh inför hundratusentals jublande åskådare proklamerade Demokratiska

republiken Vietnam från högkvarteret i Hanoi.

Här hade kanske historien kunnat sluta, och Vietnam kunde eventuellt ha gått en åtminstone halvstabil utveckling till mötes, ungefär som Malaysia eller Filippinerna som fick självstyre respektive full självständighet strax efter kriget. Kanhända hade den eftertänksamme Ho kunnat profilera sig som en gestalt i stil med Jugoslaviens Tito under efterkrigstiden. Som bekant gick det emellertid inte så. Under tre decennier efter krigsslutet, 1945—75, fördes en intensiv och allt bittrare strid om makten i Vietnam. Det var en strid som slutade ungefär som den börjat, med att en marxistiskt dominerad rörelse tog makten i hela landet – med den skillnaden att rörelsen som tog över 1975 var betydligt mer dogmatisk och oförsonlig än den som vann makten 1945. Man kan säga att denna tragiska 30-årsperiod är historien om ständigt missade tillfällen till politiska lösningar.

Kronologin är väl bekant, och jag ska inte fördjupa mig i konfliktens detaljer här, då syftet med denna artikel endast är att peka på huvudfaktorerna i det vietnamesiska nationsbygget. Några allmänna hållpunkter kan ges:

1945 låter amerikanerna och engelsmännen med berätt mod sina franska allierade komma tillbaka till Vietnam, Kambodja och Laos – i ljuset av det kalla krigets uppkomst gäller det att hålla Frankrike under armarna gentemot kommunisterna.

1946 utbryter ett fullskaligt krig mellan Vietminh och fransmännen, det Första Indokinakriget, som 1954 slutar med det monumentala franska nederlaget vid Dien Bien Phu 1954. Stora icke-kommunistiska grupper i landet har dock ingen lust att underordna sig en Vietminh-regim.

Samma år 1954 kommer man på en internationell konferens överens om att tillfälligt dela landet på mitten i väntan på allmänna val som ska innebära återförening. I själva verket blir delningen permanent, mellan en kommunistdominerad norddel och en antikommunistisk syddel stödd av USA.

Från 1959–60 börjar Nordvietnam aktivt stödja en vänsterledd gerilla i Sydvietnam, FNL, vilket eskalerar till en större internationell konflikt, Vietnamkriget, där USA utan större framgång griper in för att stötta högerregimen i Sydvietnam och stoppa kommunismen.

Och den 30 april 1975, för jämnt 30 år sedan, rullar nordvietnamesiska stridsvagnar in i den sydvietnamesiska huvudstaden Saigon och enar hårdhänt landet. Vid det här laget är mycket av landet sönderslaget och miljoner människor har mist livet på ett våldsamt sätt.

Det är en oerhört komplicerad historia som sammanfattas på dessa få rader. Men det sagda väcker oundgängligen en fundamental fråga. Varför kom Vietnam att framstå som ett sådant skräckexempel på dålig konflikthantering? Två saker spelar framför allt in här.

För det första hade visserligen både Vietminh och senare FNL breda nationalistiska program som tonade ner det marxistiska ideologiska språket, men de dominerades trots allt av gamla garvade kommunister som ofta uppträdde mycket dogmatiskt. Det stötte tidigt bort en del viktiga grupper som katoliker och borgerliga nationalister. De var heller inte det enda politiska partiet med ett program för nationell uppbyggnad, även om de förblev det i särklass viktigaste. Allt eftersom våldshandlingarna trappades upp efter 1945 blev också kommunisterna och deras meningsmotståndare alltmer oförsonliga.

För det andra kom internationell politik att gripa in på ett oändligt tragiskt sätt i Vietnam. Amerikanerna offrade, när det kom till kritan, sina anti-koloniala ideal på politikens altare och stöttade upp fransmännen under första Indokinakriget 1946—54. De gjorde så av den enkla anledningen att de befann sig på samma sida i det kalla kriget, som hade börjat sprida sin slagskugga över världen. För att hålla tillbaka (contain) kommunismen var man beredd att stöda nästan vilka regimer som helst. Indokina var inte ekonomiskt livsviktigt för fransmännen vid denna tid – snarast var det en black om foten – men av politiska

prestigeskäl framhärdade fransmännen i kampen så länge det nu gick. Man tycks ha inbillat sig att det skulle gå att fortsätta som vanligt efter den stora prestigeförlusten under andra världskriget. Vilket det alltså inte gjorde.

Under konfliktens andra fas, Vietnamkriget 1960—75, fanns likaledes en huvudtanke hos amerikanerna att man måste hålla tillbaka världskommunismen även till priset av omfattande krigshandlingar. "It was necessary to destroy the town in order to save it" som en amerikansk militär sade i samband med striderna kring en stad 1968. Vietnam var nog inte livsviktigt för USA:s globala intressen, och det kalla kriget var på 1960-talet inne i ett lite stillsammare skede. Då man väl börjat pumpa in resurser för att backa upp den sydvietnamesiska regimen var det emellertid svårt att backa ur utan att förlora i prestige.

Det mesta gick som bekant på tok i den amerikanska strategin i Vietnam. Höga officerare klagade över att civila politiker gav direktiv som hindrade dem från att föra kriget verkligt effektivt – de slogs med ena handen bakbunden, som de sade. I anslutning till detta uppkom myten om att de unga män som sändes till Vietnam utkämpade ett krig de inte tilläts vinna. Även de amerikanska massmedierna och hemmaopinionen beskylldes för att bestulit USA:s armé på segrers frukter genom en överdrivet negativ inställning till krigsansträngningarna.

Frågan är väl dock om det inte är mer värt mödan att studera den vietnamesiska sidan av saken. Här kan man återvända till det nationsbygge som så framgångsrikt påbörjades under andra världskriget, och Vietnams ställning vid denna tid som en nation i vardande. Även för amerikanska historiker har det långsamt börjat gå upp att augustirevolutionen 1945 skapade ett psykologiskt övertag för revolutionärerna, ett övertag som deras motståndare aldrig lyckades komma tillrätta med. De förutsättningar för en massnationalism som fanns kunde aktiveras på ett slagkraftigt sätt av Vietminh-rörelsen och senare FNL, där dogmerna tonades ner och de nationalistiska slagorden skruvades upp. I detta kunde man smidigt bygga vidare på den vietnamesiska traditionen av fientlighet mot de främmande inkräktare som störde den egna kulturella ordningen. Genom en smidig organisation kunde man bygga upp en rörelse som nådde långt ner till gräsrötterna. Under 30 år kunde vanliga vietnameser från alla lager av befolkningen entusiasmeras till att bekriga fransmän, sydvietnamesiska regeringssoldater och amerikaner.

Mycket av allt detta gick de amerikanska beslutsfattarnas näsor förbi – de hade svårt att komma underfund med varför FNL *egentligen* härdade ut i kampen, och de var alltför sena med att söka reformera den korrupta sydvietnamesiska högerregim de stöttade. De fann sig snart stampa i ett tröstlöst träsk där deras överlägsna eldkraft inte försäkrade dem något avgörande. Då slutligen regimen i söder föll för FNL:are och nordvietnameser i april 1975 inskränkte sig amerikanerna till att resignerat betrakta den scen där deras värsta politiska mardrömmar från de senaste decennierna besannades.

© [Hans Hägerdal](#)

Att läsa vidare:

William Duiker, *Ho Chi Minh; A Life* (Hyperion 2000).

Hans Hägerdal, *Vietnams historia* (Historiska media 2005).

David Marr, *Vietnam 1945; The Quest for Power* (University of California Press 1995).

Stein Tønnesson, *The Vietnamese Revolution of 1945* (Sage Publications 1991).

"Slowly and Beyond the Duration of Love" HIV/AIDS i litteratur från södra Afrika

Av Maria Olausson

[Länk till presentation av Maria Olausson](#)

Det vi allra först får höra vid stora katastrofer är siffror: 40 miljoner i hela världen, 26 miljoner människor i södra Afrika, 30 procent av alla smittade, en person i minuten... Siffror ger en form av kunskap, men de skapar också ett sätt att se på just HIV/AIDS-problematiken som kan leda till att situationen förvärras.

Aktivister inom den sydafrikanska organisationen Treatment Action Campaign påpekar att en fokusering på statistik i form av antal HIV-positiva leder till ett sätt att tänka där siffrorna anger nederlag - redan förlorade människor. Den skapar en polarisering mellan prevention och behandling, där preventionen är det enda som verkligen kan ändra statistiken och ge resultat. Verkligheten i södra Afrika är en annan. Här lever personer med HIV som samtidigt har en viktig uppgift att fylla som familjemedlemmar, medborgare, arbetstagare. För att dessa personer ska få tillgång till bromsmediciner krävs ett politiskt nytänkande i regionen, en mera klarsynt attityd till problemets omfattning och till vad som verkligen kan göras. Detta gäller naturligtvis också på det individuella planet. Behandling kräver öppenhet och medvetenhet - den motverkar en av de största riskerna som nu finns, nämligen den att smittade personer helt förnekar sin sjukdom eller tvingas att ignorera den. Majoriteten av de smittade i södra Afrika har i dag inget val - de har inte tillgång till bromsmediciner.

Aktivisternas kunskap är hämtad från deras engagemang för anhöriga och nära vänner. Ofta handlar det också om dem själva. Berättelser om HIV/AIDS kan ha samma funktion som detta engagemang enligt redaktörerna för en antologi, *Nobody Ever Said AIDS: Stories and Poems from Southern Africa*, som kom ut i Sydafrika i fjol. I sin introduktion lånar de titeln till en av dikterna i antologin och skriver att litteraturen ger en möjlighet att "Cross Over from Solitude", att byta ut isolering mot en känsla av gemenskap.

Trots att HIV/AIDS är ett mycket omdebatterat och stort samhällsproblem i södra Afrika har det dröjt länge innan det blivit ett tema i litteraturen. Sydafrikanen Phaswane Mpe skrev romanen *Welcome to Our Hillbrow* (2001). Han dog i december 2004. Sindiwe Magona, som också medverkar i antologin har tidigare publicerat en novell "A State of Outrage" (1999), som behandlar HIV/AIDS. Så när som på dessa få undantag finns HIV/AIDS inte i den sydafrikanska litteraturen. Denna litterära tystnad är symptomatisk för en situation där skam och tystnad är den mest utbredda reaktionen också bland personer med hög utbildning och tillgång till ekonomiska resurser. Antologin *Nobody Ever Said Aids* är resultatet av ett medvetet arbete som tar sin utgångspunkt i en övertygelse om ordens makt och vikten av att ta upp kampen mot tystnaden. I introduktionen skriver Kylie Thomas och Meg Samuelsson:

Art allows us to enter into the worlds of others and sometimes even to recognize ourselves in those worlds. The power of words to transport us from isolation to a sense of community, even if only imaginary, is particularly important in a context where so many people are made to feel cast out - alone with illness, with loss, with grief. (11)

Antologin innehåller bidrag från etablerade författare som bl.a. Achmat Dangor, Ingrid de

Kok, Rustum Kozain, Antjie Krog, Sindiwe Magona och Dambudzo Marechera, men också texter av hittills opublicerade författare. Dessa hittills opublicerade texter valdes ut av författaren Njabulo S. Ndebele, som i förordet till antologin varnar läsaren för att detta inte är en lätt bok att läsa: "it is filled with pain, with sorrow and with loss" (9). Men han avslutar med att konstatera att eftersom antologin är en första möjlighet för många nya författare att publicera sig kan den också beskrivas som "a book of hope" och "a book of new beginnings" (9).

Texterna i antologin behandlar olika teman. Bland dem kan nämnas frågan om kvinnors och flickors utsatthet på grund av maktrelationer mellan män och kvinnor. Hit hör också texter som handlar om förändrade attityder till maskulinitet. Ett annat tema är protesten mot förnekande och stigmatisering. Ett tredje centralt tema är sorgen, de anhörigas sätt att handskas med förlust och förbereda sig för en närståendes död.

Kvinnors utsatthet

I södra Afrika är HIV/AIDS en epidemi som drabbar heterosexuella. Det handlar ofta om kvinnor och barn som blir smittade på grund av att männen har flera sexuella relationer, en situation som kvinnorna får lov att finna sig i så länge de inte har ekonomiska och sociala möjligheter att vägra ha sex med män som bär på smittan. Prostituerade kvinnor har också en mycket utsatt ställning.

Leila Halls novell "Girls in the Rear-view Mirror" handlar om Luis, en ung man i Mozambique som arbetar som lastbilschaufför och som under sina resor inleder ett seriöst förhållande med en prostituerad. Texten fokuserar på de konflikter som mannen upplever i relation till sin familj eftersom han omges av manlighetsideal som ser besök hos prostituerade som en självklar rättighet.

He reminded himself that he had a wife and three daughters back in his village. But he'd already been away for nearly two weeks, journeying from his village on the very northern tip of Mozambique down to Maputo, and it would be at least another two before he got back. And all around him there were other men, most of them had wives too, enjoying themselves in the back seats of their trucks or in a room in the inn. It was just sex, he told himself, just sex. And he was a man, with a man's needs. For two weeks, the only other voices he'd heard were Filipe's and the other truck drivers' they happened to meet along the way. Nothing but men. Men's voices, men's company, men's laughter, men's jokes. (24)

Ironiskt nog ser Luis inte att de prostituerade egentligen utgör en förlängning av denna värld av manlighet utan beslutar sig för att fly ifrån den genom att köpa sex. Han väljer en kvinna, Jotinha, som han upplever har en avståndstagande attityd till livet som prostituerad, och inleder ett förhållande med henne där han besöker henne regelbundet under fyra år. Ett romantiskt förhållande mellan en prostituerad och en sexköpare med familj och barn beskrivet enbart från mannens perspektiv blir ofta problematiskt och icke trovärdigt. I Leila Halls berättelse försvinner "Pretty Woman"- syndromet snabbt genom den tragiska vändning som berättelsen tar. Jotinha försvinner plötsligt och när Luis slutligen återser henne ligger hon döende i ett litet rum. Hon ber att få träffa Luis men han står inte ut med att se henne sjuk och kör sin väg, något som han genast ångrar. När han återvänder i samband med nästa resa är Jotinha död. Det är först nu som Luis förstår vilken sjukdom Jotinha lidit av och också konsekvenserna för honom själv. Hennes försvinnande och det hemlighetsfulla kring hennes sjukdom och död placeras nu in i ett sammanhang av liknande händelser som Luis försökt förtränga - minnen av avmagrade ensamma, döende människor. Jotinha lämnar efter sig en son och här skulle man kunna man vänta sig en ny vändning av berättelsen. Den förtvivlade Luis kunde ta sig an sonen och gottgöra det som han upplever som sitt svek mot Jotinha. Men också denna möjlighet att placera in en lycklig vändning i en tragisk berättelse har Leila Hall valt bort genom att låta Luis försvinna med barnet inlindat i Jotinhas klänning och sedan återvända utan barnet.

I nyare Sydafrikansk litteratur som behandlar våldtäkt leder våldtäkten ofta till graviditet och barnet som sedan föds kommer att symbolisera en form av hopp mitt i all hopplöshet. Leila Halls berättelse rör sig på ett mycket mer realistiskt plan där prostitution ses som ett maktförhållande mellan sexköpare och prostituerad och där den prostituerade och hennes barn slutligen är de som dör. Luis överväger att ta hem barnet till sin fru i byn men han kan inte föreställa sig hur det ska gå till. Det som berättelsen låter ana men lämnar öppet är möjligheten att Jotinhas öde bara är början på det som snart kommer att drabba alla andra personer i berättelsen.

I novellen "Baba's Gifts" av Jenny Robson och Nomthandazo Zondo har vi samma tema. Denna gång är mannen en s.k. migrant worker, d.v.s. en man som arbetar i en stadsmiljö, vanligtvis en gruvarbetare i Johannesburg, men vars familj bor på landsbygden. Denna arbetare lever alltså utan sin familj under långa perioder och har i vissa fall också en annan kvinna eller en ny familj i staden. Systemet med migrantarbetare är en kvarleva från apartheidtiden då städerna under en lång tid systematiskt definierades som "vita" och där man genom lagstiftning försökte förhindra svarta människor från att bosätta sig i städerna samtidigt som gruvsdriften och alla former av service, särskilt städning och barntillsyn i privata hem, var helt och hållet beroende av den svarta befolkningens arbete.

I "Baba's Gifts" berättas historien om MaNdlovu som väntar hemma i byn på att hennes man ska komma hem från gruvorna. Barnen är förväntansfulla, de undrar vilka gåvor pappa ska ha med sig hem. MaNdlovu själv ser till att allt är i ordning men det som främst upptar hennes tankar är kondomerna hon fått av Nurse Margaret och den information som hon helst inte vill veta av:

"You all know what your husbands do when they are away! Even if you keep silent, still you know very well!"

That is what Nurse Margaret said at the clinic in town. Nurse Margaret with her big face that makes her look almost like a man. Nurse Margaret who says the most scandalous things and speaks about the most private affairs there in the clinic waiting-room. Sometimes MaNdlovu wants to cover her ears with her hands. Sometimes she wants to run out of the clinic so she won't hear.

"Yes, ladies! The time is past when these things must be kept secret. For your own sakes, for the sakes of your children, we must speak these things out loud." (99-100)

Berättelsen är uppbyggd kring MaNdlovus problem med att föra något så pinsamt och skamligt som könsorgan och kondomer på tal med sin man. Den kretsar kring föreställningen om att insikt borde leda till handling men vittnar samtidigt om en mycket komplicerad situation där kvinnors underordning inte behöver ta sig några spektakulära eller våldsamma uttryck. I MaNdlovus fall räcker det med att hennes man skrattar ut henne och Nurse Margarets kondomer. Hon vet att hon måste göra som han säger: "In the darkness, without her small square package of protection, MaNdlovu gets into bed beside her husband. He still smells of the city, despite his bath" (102). På samma sätt som i "Girls in the Rear-view Mirror" har vi ett slut som låter ana en framtida tragik.

I berättelserna som fokuserar på kvinnors utsatthet används ofta ett berättartekniskt grepp där mannens handlande förklaras genom hans upplevelser och hans kvinnosyn. Det här blir särskilt tydligt i novellen "Lady-killer", en titel som egentligen refererar till en attraktiv man som lätt förför kvinnor. Denna metaforiska innebörd blir snart bokstavlig när det visar sig att Roderick fortsätter med sitt liv som kvinnotjusare trots att han vet att han bär på HIV-smittan. Inför personalen på "the AIDS Welfare Centre", som beskrivs som "white liberals," talar han gärna om sin sorg över flickvännens död men nämner inte att det var han som genom sina sexuella eskapader blev smittad och inte brydde sig om att skydda henne. Samma attityd går igen när det gäller hans relationer till prostituerade. Han insisterar på att ha oskyddade samlag med dem och samtidigt är han förvånad över att de går med på detta krav, eftersom sjukdomen redan syns på hans utseende. Slutsatsen han

drar är att de helt enkelt inte vet något om HIV/AIDS och därför inte kan skydda sig. "Lady-killer" är kanske den mest uttalat polariserade berättelsen i antologin: Roderick personifierar en livsstil bland män där oerfarna kvinnor utnyttjas, överges och dör medan männen fortsätter sina eskapader. Det finns inget tragiskt i Rodericks livsöde, däremot får vi veta att den prostituerade han vaknar upp bredvid en morgon, och som nu troligen också bär på smittan, blev tvingad in i prostitution på grund av att hon blev utnyttjad och övergiven av sin vita arbetsgivare i Harare. Novellen är skriven av Vivienne Ndlovu som ursprungligen kommer från Irland men som nu är bosatt i Zimbabwe. Hon har publicerat två romaner och "Lady-killer" är en adapterad och förkortad version av romanen *Waste Not Your Tears*.

Protest mot förnekandet av HIV/AIDS

Trots att prominenta personer i Sydafrika framträder och öppet talar om att deras nära anhöriga har avlidit i AIDS hör denna öppenhet fortfarande till undantagen. HIV/AIDS leder till isolering och stigmatisering. De flesta anhöriga väljer därför att inte tala om AIDS i familjen. I aktivistrelser som Treatment Action Campaign finns en klar koppling till anti-apartheidtidens protestuttryck. Dikterna i antologin uppmanar till motstånd mot en regering som förnekar sjukdomen och som inte tillhandahåller bromsmediciner. Denna form av protestlyrik innebär en naturlig fortsättning på den koppling som alltid funnits mellan litteratur och politik i södra Afrika. Roshila Nairs "Fanon's Land" är tillägnad Zachie Achmat och andra aktivister inom Treatment Action Campaign. Genom att referera till den centrala postkoloniala teoretikern Frantz Fanon skapar dikten en koppling mellan kampen mot kolonialismen och den frustration som nu upplevs i Sydafrika inför fortsatt fattigdom och brist på sjukvårdsresurser.

here in Fanon's no-man's land
we are beginning to learn
how to make everything
out of nothing again. (179)

I novellerna däremot behandlas tystnad och förnekande nästan uteslutande som en del av ett privat dilemma. På samma sätt som novellerna om kvinnors utsatthet är uppbyggda kring en klart uttalad norm där tragiken kan hänföras till vissa oreflekterade beteenden och skeva maktförhållanden är berättelserna om förnekande uppbyggda på dikotomin mellan tystnad och öppenhet. Här finns naturligtvis också ett ställningstagande för öppenheten men tystnaden och förnekandet beskrivs samtidigt på ett mycket intressant och mångfacetterat sätt.

Norah Mumba från Zambia beskriver i "The Fire Next Time" vänskapen mellan två kvinnor, Thokoza studerar i England och Zondiwe arbetar som sjuksköterska i ett oidentifierat afrikanskt land. Novellens titel är tagen från den amerikanske mänskorätsaktivisten James Baldwins essäsamling *The Fire Next Time* (1963) med följande epigram "God gave Noah the rainbow sign, No more water, the fire next time!" (50). Novellen citerar också Uppenbarelseboken och profeten Malaki med hänvisningar till Guds vrede. Medan Baldwins essä varnar för konsekvenserna av ett rasistiskt amerikanskt samhälle förblir det något oklart vad epigrammen syftar på i Mumbas novell. Är det tystnaden och bristen på engagemang inför AIDS-epidemin eller är det epidemin i sig som är ett straff från Gud?

Zondiwes arbete som sjuksköterska gör att hon tidigt kommer i kontakt med föräldralösa, AIDS-sjuka barn. Hon är en mycket erfaren person och insatt i HIV/AIDS-frågor och hon diskuterar också situationen med sina vänner och kolleger. När hennes arbetsgivare uppmanar alla anställda att låta HIV-testa sig gör hon detta först av alla för att föregå med gott exempel. Situationen förändras drastiskt när testet visar sig vara positivt. Zondiwe fortsätter brevväxlingen med Thokoza men nämner inte sjukdomen. I breven lever Zondiwe ett parallellt liv som en frisk mänska - i dem gör hon upp planer för framtiden tillsammans med Thokoza. Novellen slutar med det sista brevet hem: " I have successfully finished my

studies and will be home at the end of next month. You are the one person I look forward to seeing the most when I arrive" (63). Men då har Thokoza redan avlidit. Genom att låta huvudpersonen skapa sig ett parallellt liv i brevväxlingen och med stor öppenhet diskutera olika problem kring HIV/AIDS med sin kusin men samtidigt hemlighålla sin egen status som HIV-positiv blir problemet kring tystnad och öppenhet mångfacetterat och komplicerat. Öppenhet och tolerans visar sig vara lättare att handskas med när det handlar om andras sjukdom.

Novellerna som problematiserar detta förnekande av den egna sjukdomen är också tydliga i sin kritik av "vanligt manligt beteende". I "The Fire Next Time" är det Thokozas man som plötsligt inser att det är han som dragit på sig smittan och gett den vidare till sin hustru: "He agonised over a couple of indiscretions committed at a time of great stress in his career, and even cast his mind back to the period before he met his wife. Indiscretions that to him were totally meaningless and had been quickly pushed to the back of his mind - some wanton moments of excitement with faceless and nameless women" (61).

Khaya Gqibitoles "Fresh Scars" berättas i första person av en man som ser sin beundrade barndomsvän, Jola, återvända till byn, inte för en längre semester utan "home to die" - ett vanligt fenomen på landsbygden när det gäller aids-sjuka som inte får vård någon annanstans. Berättaren vet vad saken gäller eftersom han redan hört rykten om att Jolas fru plötsligt dragit sig tillbaka från allt socialt umgänge. Istället för att genast söka upp sin familj stannar Jola hos sin vän för att berätta om sin sjukdom för honom, något som berättaren inte gärna vill höra: "I could tell that he had come to the heart of the matter. I was torn. On the one hand I wanted to help my friend, while on the other I did not want to know what was troubling him so deeply. I always tell myself that bad news is like cancer. Once you hear it, it gets to you and devours you" (95). Berättelsen blir en bekännelse som utmynnar i en varning för konsekvenserna av mäns sexuella beteende. Trots att fokus ligger på förtroligheten mellan två män finns det inget i Jolas berättelse som urskuldar detta beteende. Det finns inga reflektioner över svarta mäns erfarenheter av förnedring under apartheidtiden eller av de våldsamma uppväxtvillkor som många unga män i kåkstäderna är utsatta för. Här handlar det om en man vars enda problem med sin hustru är att hon ännu inte har fött en son, men också det här visar sig vara en ursäkt snarare än en verklig orsak till hans beteende. I Jolas bekännelse inför sin vän säger han: "I must be honest with you. ... I did not cheat in order to get a son. I cheated because I had power, power to have any woman I fancied. Conquering women became my passion" (96). Tystnad och öppenhet blir igen två aspekter av samma berättelse. När det gäller tystnaden kring HIV/AIDS handlar det om att leva två parallella liv inför olika människor. I beskrivningen av mäns beteende och deras insikt om att de bär skulden till kvinnors död ser vi aldrig en situation där kvinnorna får höra en bekännelse eller öppet konfrontera männen.

I Sindiwe Magonas novell "Leave-taking" handlar tystnaden kring HIV/AIDS åter om en medelklassfamilj där frågan om hur en god hustru bör bete sig mot en otrogen man plötsligt får helt andra dimensioner. Sindiwe Magona är en etablerad författare som skrivit romaner, noveller och en självbiografi om sin uppväxt i en av Kapstadens kåkstäder. Novellen "Leave-taking" börjar med orden "God - I hate you!", uttalade av huvudpersonen Nontando på sin dotters begravning. Orden väcker stor uppmärksamhet och villrådighet i församlingen eftersom Nontando är en av dess viktigaste medlemmar. Det visar sig att Nontandos församlingstillhörighet liksom hennes liv i övrigt bygger på behovet av socialt anseende snarare än på någon verklig övertygelse. Samma behov har också dikterat hennes förhållande till dottern som levtt ett olyckligt liv med sin inflytelsrika men otrogna man. Nontando har sett det som sin viktigaste uppgift att övertala dottern att stanna hos mannen och nu ser hon honom som en mördare och sig själv som delaktig i dotterns mord. Hennes son har också insjuknat i aids men Nontando har lyckats bevara hemligheten så väl att inte ens hans syskon vet något.

Novellen riktar skarp kritik mot ett system där äldre kvinnor ser det som sin främsta uppgift att förhindra förändringar till det bättre för den yngre generationen. Nontando presenteras som en kvinna som är stolt över sitt sätt att underordna sig män och som bygger sitt sociala

anseende på sin underordnade roll. Genom dotterns sjukdom ser hon plötsligt att hennes uppgift är att försöka förändra omgivningens syn på HIV/AIDS. Det motstånd som hon nu möter visar att hennes värderingar och hennes tystnad egentligen bara är ett gensvar på de förväntningar som ställts på henne. Novellen identifierar motståndet mot öppenhet på alla nivåer - från regeringen, kyrkan och församlingen till släktingar och familjemedlemmar. Här finns också en intressant diskussion om orsakerna till det utbredda motståndet mot att tala om sexuella relationer. Magona låter sin huvudperson identifiera övergångsriterna i det traditionella samhället som det sätt på vilket kunskap om sexualitet fördes vidare från en generation till en annan. När missionärerna kom förde de med sig en puritansk sexfientlighet som gjorde att möjligheterna att förmedla sexualkunskap till ungdomarna försvann. På samma sätt gör Magona Nontando till språkrör för den utbredda frustrationen bland HIV/AIDS-aktivister när det gäller president Thabo Mbekis sätt att handskas med pandemin: "Listen to the criminally ridiculous statements from the government! Poverty causes AIDS. Indeed! Then South Africa must be the poorest country on the face of the earth!" (134)

Också den här novellen kännetecknas av en tragisk grundton som poängterar att nya föresatser om en ändrad livsstil eller större öppenhet inte kan motverka medvetenheten om att sjukdomen alltid oundvikligt leder till döden. Det är sjukdom och död som står i berättelsernas centrum.

Sorg och förlust

Antologins dikter uttrycker sorg och förlust på ett något annat sätt än novellerna. De ger sig i kast med försöket att skapa ett språk för en erfarenhet som kanske enbart kan uttryckas genom tystnad. I Karen Press' "flakes of the light falling", en dikt som hon kallar "plague poem", återkommer hon till uttrycket "metaphors of love crack open" i olika sammanhang. Det visar på den nya kontext som språket plötsligt befinner sig i när det ska beskriva en farsot med ännu oöverstigliga konsekvenser.

approximately and here also
one in four vanishing
even as we speak -

lightly and without technique they are dying
slowly and beyond the duration of love

good citizens of a good country, dying modestly
embrace of the infected is a national project
rejection the prerogative of the intimate circle (48)

Här uttrycks samma insikt som i novellen "The Fire Next Time" om hur tystnad och förnekande plötsligt inträder när sjukdomen blivit en del av familjen också bland personer som tidigare varit aktiva förespråkare för tolerans och öppenhet.

De överlevandes hjälplöshet uttrycks i stark kontrast till siffrornas logik:

approximately and here also
one in four vanishing -

how many little pallbearers for one coffin?
to wrap your father in a sheet takes days and days
tangling yourself in the web of bones
who will bury him if you don't?
you saw helplessly at the tree (48)

Här blir det tydligt att vi har att göra med en helt ny form av farsot. Den starka, unga arbetsföra befolkningen dör ut och de svagaste, barnen och åldringarna, lämnas ensamma med alltför svåra uppgifter.

Ingrid de Koks "The Head of the Household" tar upp samma tema. Det är barnen som blir kvar och de har nu ansvar för ett helt hushåll.

The Head of the Household

is a girl of thirteen
and her children are many (169).

Inte heller den här dikten lämnar något utrymme för hopp. Den är formad kring insikten om det hopplösa i en trettonårings försök att ensam ansvara för sjuka och döende syskon.

Antologin avslutas med dikten "When I Rise" av Mthuzeli Isaac Skosana, en protestdikt skriven som en besvärjelse av en framtid utan HIV/AIDS. De tragedier som redan utspelat sig har ingen betydelse längre in den framtida utopin. Proteströrelsernas framväxt har skapat nya möjligheter att beskriva pandemin även i litterär form men det blir tydligt att det är vid stora evenemang som demonstrationer och officiella begravningar som dessa uttrycksformer växer fram och där de också får bäst resonans.

I en antologi av det här slaget är Rustum Kozains dikt "Crossing from Solitude" kanske den dikt som allra bäst skapar möjligheter till reflektion över stora och komplicerade frågor. I stark kontrast till novellerna, som beskriver sexuella relationer uteslutande som ytliga, farliga och förkastliga, skapar Rustum Kozain ett sammanhang med sexualiteten som en del av mänsklig kommunikation.

[...] A bath that cools
for no one, an odd blue sky,
the sun that falls now
towards evening, towards winter

as our confessions deepen,
declarations that circle and skirt
the unsaid of how else
the human might cross from solitude. (72)

Källa

Nobody Ever Said AIDS: Stories and Poems from Southern Africa. Eds. Nobantu Rasebotsa, Meg Samuelson and Kylie Thomas. Cape Town: Kwela Books, 2004.

© [Maria Olausson](#)

Derrida in memoriam

Av Vasilis Papageorgiou

[Länk till presentation av Vasilis Papageorgiou](#)

Nu är också Jacques Derrida borta. Efter de goda vännerna Emmanuel Levinas och Maurice Blanchot blev det hans tur att lämna oss. Alla tre har tagit läsandet av texter till för vår tid nya och avgörande kritiska riktningar. Och alla tre har skrivit om döden eller tolkat döden som en omöjlighet, dess förhållande till närvaron och frånvaron. Men oavsett hur man läser och tolkar döden blir sorgen aldrig mindre, det är inte heller tolkningens avsikt. Jag kände och känner fortfarande en stor sorg över Derridas bortgång den 8 oktober 2004. Jag har läst hans texter sedan början av 80-talet. Det blev många böcker under årens lopp, över sjuttio. Han skrev fortare än jag hann läsa. Men jag läste honom intensivt och ofta, efter hans exempel, kritiskt.

Det är det som är en av Derridas gåvor till sin tids oroliga och nyfikna intellektuella, att läsa, tänka och skriva kritiskt. Det som skall kritiseras är alla möjliga och omöjliga metafysiska påståenden, allt som begränsar med hjälp av givna sanningar, uppfattningar om olika identiteter, strukturer och hierarkier som är beroende av och genererar makt och maktfullkomlighet.

Derridas tänkande är ett grundläggande politiskt tänkande. Dess mål är friheten från det som begränsar och fånglar. Han är den store skeptikern i vår tid, den som ständigt och kompromisslöst ifrågasätter allt som använder, är beroende av och uttrycker makt. Och det gör alla påståenden, hierarkier, föreställningar om sanning och identitet.

Han har skapat den term och den kritiska verksamhet som kallas dekonstruktion. Dekonstruktion är inte någon metod, den kan inte sammanfattas och därför inte användas som ett verktyg. Dekonstruktion är en kritisk hållning som är beroende av det som ska plockas isär och kritiseras för att avslöja den makt som håller det samman och skänker det en till synes oproblematiserad legitimitet. Det finns otaliga former av dekonstruktion, eftersom det finns otaliga former av makt, av metafysiska påståenden, av auktoritära definitioner.

Det är ett mysterium för mig att det inte finns fler böcker av Derrida på svenska. Kanske handlar det inte om något mysterium alls, men detta är en annan historia. Derrida är en vår tids största tänkare, ja en av den västerländska filosofins största tänkare. Och en av de mest kontroversiella, precis som Sokrates, Nietzsche eller Wittgenstein. Den som ifrågasätter allting kompromissar aldrig, och denna kompromisslöshet skapar kontroverser. Men Derrida är egentligen en stor samtalare. Han har samtalat med filosofer, skönlitterära författare, konstnärer. Han har låtit filosofin samtala med skönlitteraturen och tvärtom. Han har varit verksam inom olika universitet och ändå strävat att öppna universitetets och den institutionella kunskapens gränser. Han har alltid ansträngt sig att överskrida filosofins språk, ett enligt honom maskulint medium, ett maskulint logos, ett maktens verktyg.

Detta kritiska tänkande är också ett moraliskt tänkande. Det är ett ansvarsfullt tänkande på minst tre olika sätt. Det första sättet avser det som ska analyseras och kritiseras. Det andra sättet avser hur analysen och kritiken ska utformas, dekonstruktionens språk. Det tredje avser det som är marginaliserat eller anses vara den svagare sidan i ett polariserat förhållande. Jag börjar med det tredje. En student frågade mig en gång om man vid Växjö universitet får samma kunskaper som man får i Lund, om det som man läser i Växjö är på samma nivå som det som man läser i Lund. Här skulle Derrida skriva en text som utgår från följande kritiska frågor:

Vad är ett universitet? Vad är ett litet och vad är ett stort universitet? Vad är kunskap? Vem är det som ställer dessa frågor? När frågar man? Hur frågar man? Var frågar man? Vem frågar man? På vilket eller vilka språk frågar man?

Detta sätt att ställa frågor har inte endast varit avgörande för filosofin och litteraturen utan även för en rad andra discipliner som antropologi, konst, historia, arkitektur, kvinnoforskning, queer studies, postkoloniala studier, minoritetsstudier.

Det första sättet har att göra med det som Derrida har valt att dekonstruera: idéer, föreställningar, uppfattningar, strukturer, termer, definitioner, auktoritära påståenden. Under senare år har denna verksamhet utöver filosofiska ämnen även riktat sig till direkt politiska företeelser som apartheid och Europas roll gentemot USA som mer och mer avlägsnar sig från de demokratiska principer som det säger sig stå för. Derrida var aktiv i studentrevolten i Paris 1968, var med och grundade en anti-apartheidstiftelse och en författarrörelse för Nelson Mandela.

Det andra sättet har att göra med hur Derrida kritiserar, vilket språk denna kritik använder. Derrida skapar medan han skriver samtidigt som han med stor respekt utgår från det språk som används i den text han skriver om. Analys och respekt är oskiljbara, de befruktar och inspirerar varandra. Derrida undviker att förvandla sitt språk till ett maktens verktyg; han vill inte generera makt och således begränsa det han strävar efter att öppna. Därför bygger han inte upp en metod, ett system av tankar. Detta gör att det analytiska ansvaret blir större, sättet på vilket han närmar sig det andra präglas av den moraliska plikten att inte tillägna sig eller göra våld på det andra.

Det har medfört att Derrida har utvecklat olika språkstilar, beroende på vad han skriver om. Detta är den andra gåvan han har givit oss. Ett rikt, vackert språk, många stilar som med briljans, entusiasm, tålmod, ihärdighet, enastående exakthet låter sig sammanflätas med andra texter och ändå behåller sin alldeles egen textur. Detta sätt att skriva får euforiska dimensioner i texter, där Derrida analyserar utan att kritisera deras tankegångar. Det ser vi när han skriver om Maurice Blanchot eller Antonin Artaud, författare som Derrida ser som inspirationskällor, som redan har varit i den öppenhet Derrida vill skapa.

Denna öppenhet är en annan gåva Derrida har givit oss. Att inte vara rädda att komma in på olika områden, att inte ta gränserna mellan olika områden som något givet, bortom vår ifrågasättande granskning.

En annan gåva är hans lust att skapa, hans energi, hans unika nyfikenhet som har lett till så många olika böcker som utforskar olika humanistiska områden.

Jag vill avsluta med en bejakande Derrida, en som njuter av sitt eget språk. Inte alla hans texter är kritiska, som sagt, även om alla genomdras av en a priori kritisk hållning. En annorlunda Derrida och ändå inte alls annorlunda, filosofen som iakttar det som annars undflyr oss som marginellt, som är för flyktigt eller svåråtkomligt.

Detta är Derrida: en stor filosof, en känslig, storsint och ansvarsfull medmänniska, en lysande författare. En sorglig men tacksamt omöjlig frånvaro.

© [Vasilis Papageorgiou](#)

Globalisering och litteratur

Av Margareta Petersson

[Länk till presentation av Margareta Petersson](#)

Globaliseringen har många ansikten och en historia vars gränser bakåt inte är givna. Robert B. Marks urskiljer i *Den moderna världens ursprung* (2002) flera mer eller mindre globala världssystem under historiens lopp och ser utvecklingen under 1500-talet, när jorden binds samman genom upptäcktsresor och handel, som den första verkliga globaliseringen.

Amartya Sen, nobelpristagaren i ekonomi, placerar i *The Argumentative Indian* (2005) globaliseringen ännu längre tillbaka i tiden och lyfter särskilt fram 1000-talet, då spridningen av vetenskap, teknologi och matematik förändrade världen österifrån. Papper och tryckerikonst, krut, hjul, klocka och kompass hör till denna period.

En av de påfallande effekterna av *dagens* globalisering är att den täta förbindelsen mellan vad som vanligen har kallats en kultur och ett geografiskt rum verkar lösas upp. Nationalstaternas gränser försvagas. Men redan nationalstaternas uppkomst skulle kunna ses som ett tecken på globalisering. Hela världen är ju uppdelad och politiskt organiserad på ett likartat sätt. Förändringen idag skulle kunna beskrivas som att gränserna mellan stater blivit porösa. De korsas av medier, varor och ekologiska förskjutningar. Människor reser och migrerar dessutom i en helt annan omfattning än tidigare. Vilka de långsiktiga effekterna blir är svårt att veta. Att människor och förhållanden i olika delar av världen blir alltmer ömsesidigt beroende verkar dock uppenbart. Det förefaller också som om upplevelsen av eller bristen på upplevelse av kulturell identitet fått större betydelse såväl för individer som för grupperingar av olika slag. Frågor knutna till just rum har i hög grad aktualiserats: problem kring gränser, rötter, uppbrott, hemlöshet och marginalitet återkommer i såväl litteraturvetenskaplig forskning som skönlitteratur.

Jag belyser här några aspekter av globaliseringen genom att kommentera en litteratur som skapats som en effekt av globaliseringen, i varje fall om man ser den brittiska kolonialismen som en del av denna, nämligen litteratur skriven på engelska av författare med ursprung i Indien. Redan för 150 år sedan började författare i Indien liksom i kolonier i andra delar av världen att skriva litteratur på engelska. Detta hängde samman med att engelsmännen införde undervisning i engelska i Indien 1835. En generation senare växte skönlitteraturen fram. Den har idag fått ett mycket starkt globalt gensvar.

Arundhati Roys roman *De små tingens gud* är ett bra exempel. När den publicerades 1997 framstod detta som en världshändelse. Marknadsföringen av romanen var nämligen global. Romanen såldes i förväg till arton länder. Sex månader efter publiceringen beställdes översättningar till 27 språk. Därefter har den översatts till åtminstone 40 språk. Byn Ayemenem finns numera utsatt på Indiens turistkartor. Romanen innehåller dessutom teman som kan läsas som symptom på en globaliserad värld. Den gestaltar resande och migrerande människor. Varor och ideologier från väst dyker upp i Indien: västerländsk musik och moderna medier tillhör vardagen. Och boken har påverkat utbildningstrender. Roy skriver i en essä att äregiriga medelklassföräldrar som för några år sedan bara kunde tänka sig en framtid för sina barn inom teknik, medicin och företagsledning, nu förhoppningsfullt skickar dem till studier i kreativt skrivande.

Litteraturen kring globalisering och den problematik den medför är mycket omfattande. Studier i ekonomi och sociologi fokuserar ofta de storskaliga förändringarna. Skönlitteraturen däremot gestaltar gärna samtidigt de småskaliga eller lokala upplevelserna av konkreta detaljer inom detta fält och subjektiva överblickar. Den belyser de drömmar

och bilder som skapar ett medvetande om etnisk tillhörighet, om tradition och kultur. I en nyckelscen i *De små tingens gud* sitter Baby Kochamma i den lilla byn i Kerala, på Indiens sydvästkust, framför en TV-apparat och zappar. Med ett tryck på fjärrkontrollen kallar hon fram Bill Clinton, i nästa stund trollar hon bort honom som om han vore hennes tjänare. Hon upplever en sorts frihet. Hon tycker sig delta i ett globalt sammanhang. Men Arundhati Roy skildrar henne i *De små tingens gud* närmast som en förlorare. Huset hon befinner sig i får nämligen förfalla, trädgården förvildas. Hennes make-up flyter ut över ansiktet. Hon sitter uppsluktad och försvarslös framför sin apparat, översköld av västerländsk kultur.

Man skulle kunna hävda att Baby Kochamma i sin person sammanfattar hela den indiska kulturen. I så fall får man läsa karaktär och samhälle som analog. Ett motiv med likartad innebörd rör den traditionella Kathakalidansen. Detta är en gammal dansform som hämtar stoff från eposen, i romanen från *Mahabharata* från 300-talet. I romanens Indien står historien och kulturen i kommersens tjänst. Här finns en turistanläggning dit dansare inbjuds. De framför sina föreställningar vid poolen, där deras konst reduceras till leksakshistorier. Turisterna oljar lojt in sig i solkrämer medan de låter sig förströs av de regionala "kryddorna". Gamla kommunister arbetar som bärare i färgglada etniska kläder och slummen är utestängd genom höga murar. De ursprungliga sextimmarsföreställningarna amputeras och trasas sönder till 20-minutersepisoder. Längre kan inte turisterna koncentrera sig.

Kathakalidansen representerar de stora berättelsernas roll för människan:

Det spelade ingen roll att berättelsen hade börjat, för kathakali upptäckte för mycket länge sedan att de stora berättelsernas hemlighet är att de inte *har* någon hemlighet. De stora berättelserna är de man har hört och vill höra om igen. De som man kan träda in i var som helst och känna sig hemmastadd i. De förleder inte med rafflande inslag och underfundiga slut. De överraskar inte med det oförutsedda. De är lika välbekanta som huset man bor i. Eller doften av den älskades hud. Man vet hur de slutar, men man lyssnar som om man inte visste det. Ungefär som man vet att man en dag ska dö men lever som om man inte skulle det.

Konstnären, dansaren, beskrivs också på ett sätt som visar styrkan i traditionen:

"Kathakalidansaren är den skönaste av män. Därför att hans kropp *är* hans själ. Hans enda instrument. Från tre års ålder har det hyvlats och slipats, filats och formats helt efter berättandets krav." Berättelsen blir hans barn, hans hus, hans fönster och perspektiv. Till skillnad från en skådespelare, som träder in i en roll, *är* dansaren rollen. Han låter oss "flyga genom hela världar på några minuter" och "stanna upp i timmar för att studera ett vissnande löv". - Men utvecklingen i Indien har förbrukat dansaren. Han är förlegad och omvandlad till lokalfärg. Han tvingas ut på marknaden och det förstör konsten - och konstnären. Det som alltså framställs och uppfattas som autentisk indisk konst av turisterna är i själva verket en produkt, framställd för kommersiella syften. Dansarna kräver idag droger för att tygla sin undertryckta vrede och göra desperationen uthärdlig.

En viktig globaliseringsfråga är om rörelser och förskjutningar mellan kulturer sker på lika villkor eller om effekterna är oförutsägbara så att man inte vet om världen alltmer likriktas, alltså homogeniseras, eller om skillnaderna ökar. I Arundhati Roys värld är asymmetrin mellan kulturer och den kulturella homogeniseringen, som hon likställer med amerikanisering, påfallande. I den värld hon skildrar rör sig det kulturella flödet framför allt i en riktning. Det får henne att fråga vilka syften globaliseringen egentligen tjänar. Förespråkarna framhåller ibland att förändringarna kommer att avskaffa fattigdom och utjämna klyftorna mellan rika och fattiga delar av världen så att livsvillkoren för alla förbättras. Roy är skeptisk. Handlar verkligen globaliseringen, frågar hon, om: "'utplånandet av fattigdomen i världen' eller är den en mutation och variant av kolonialismen, fjärrstyrd och digitalt manövrerad?"

Amartya Sen har en helt motsatt syn, när han betonar och ger många exempel på att en global ekonomi starkt bidrar till ett större välstånd i världen och till att de globala orättvisor och ojämlikheter som finns faktiskt kräver en global agenda. Han lägger stor vikt vid

mångfalden i Indien och framhåller att element från olika kulturella traditioner bidragit till framväxten av det vi idag förstår som indisk kultur. Som en gång Nehru, Indiens första premiärminister, betonar han att med kulturella möten följer en rik och levande utveckling. Ett steg längre tar flera indoengelska författare. En närmast utopisk aspekt av det kulturella mötet ger Salman Rushdie och Amitav Ghosh. Den senare skapar i flera av sina böcker små utopiska kolonier, som uppträder just när kulturer stöter samman. Båda författarna anknyter dessutom till såväl indiska som västerländska berättartraditioner. Globaliseringen öppnar för dem en guldgruva av litterära former och möjligheter. Det är särskilt tydligt hos Rushdie. I hans *Satansverserna* representerar invandraren en potentiell kraft, eftersom hon är en person som har möjlighet att se från mer än ett håll samtidigt.

Globaliseringen har ytterligare en effekt. Vissa problem har blivit globala, det som händer i ett område påverkar ett annat. Jag tänker främst på naturen, inte bara naturkatastrofer, men ekologiska frågor generellt. Göran Greider skrev i DN den 29 januari 2005 med anledning av stormen Gudrun och de ömtåliga granplanteringarna: "Januari. Äntligen några minusgrader i det planetära växthuset där risken för orkaner och storskaliga störningar ökar för varje år. - Över den kortsiktiga marknaden slår en rotvälta igen."

Att ekologiska frågor har blivit ett centralt område märks tydligt i vad som betraktas som relevant kunskap, så som detta hanteras i litteraturhistorieskrivningen. Tidigare har indisk litteratur och kultur satts in i ett nationellt indiskt sammanhang. Det är naturligt. Litteraturhistoria som genre växte fram parallellt med nationalismen. Det var speciellt viktigt att betona att de indoengelska författarna inte enbart var kosmopoliter och helt västerniserade. Man betonade därför under en stor del av 1900-talet att dessa författare var djupt förankrade i indisk andlighet, framför allt av hinduisk art. "Indiskhet" har länge varit synonymt med hinduisk tradition och religion. Men i en helt ny indoengelsk litteraturhistoria skapas ett annat förflutet. Det är ju en gammal sanning att historia skrivs utifrån nuets behov. Arvind Krishna Mehrotra tar i *A History of Indian Literature in English* från 2003 upp författare och röster från bortglömda grupper av olika slag, bland annat litteratur som bara finns i muntlig form, hopsamlad av antropologer bland Indiens stamfolk. Dessutom tar han upp det nya kulturarv som håller på att skapas av ekologiska nationalisterna: alltså skildringar av naturen. Det får den effekten att storviltjägare som Jim Corbett och fågelskådare som Sâlim Ali presenteras som centrala författare. Indiens identitet har här lika mycket med blommor och träd, fåglar, insekter och djur att göra som med språk och tempel. Naturreservaten görs rentav till heliga rum i naturen i den här litteraturhistorien. Detta är ett nytt sätt att tänka - inspirerat av globalt ekologiskt intresse, och förstås av den globala turistindustrin.

Ekologi håller på att bli väsentlig också i den traditionella litteraturen. "Min instinkt", skriver Arundhati Roy i *Priset för att leva*, "föranledde mig att lägga Yoyce och Nabokov åt sidan, att uppskjuta läsandet av Don DeLillos tjocka bok, och ersätta allt detta med rapporter om avrinningsförhållanden och konstbevakning, med facktidningar och böcker och dokumentärfilmer om dammbyggen, och varför de byggs, och vad de åstadkommer." Det är också vad hon ägnat sig åt efter sin prisade debutroman.

Jag avslutar med ett exempel från Amitav Ghosh, som valt en annan väg. Han är bosatt i New York, skriver på engelska, alltid om en globaliserad värld. Den enda bok som är översatt av honom heter *Förnuftets krets* (1986). Den utspelas i Calcutta, i en liten bengalisk by, i en fiktiv stat i Gulfoområdet och i Algeriet. Hans karaktärer rör sig alltid mellan olika delar av världen, framför allt på ett sådant sätt att väst och i synnerhet Europa, hamnar i periferin. Västvärlden provinsialiseras, för att använda en postkolonial beteckning.

Ghosh kommer från Bengalen i Indien, hans förfäder fanns också i Burma, i Malaysia och i Indien, inom hela det område som drabbats av tsunamin. Hans senaste bok, *The Hungry Tide* (2004) handlar om flodområdet i det indiska Bengalen, en arkipelag av öar. Det är ytterst känsligt för alla förändringar i vattenströmmarna. Betecknande är att boken har två delar, Ebb och Flod. Man får en inträngande bild av livet och livsvillkoren i området.

Hit kommer en kvinna för att forska om de nästan utrotade floddelfinerna, som finns här liksom i Irawaddyfloden i Burma och i Mekongdeltat, där hon tidigare varit. I slutet av boken vaknar denna kvinna, Piya, en morgon ombord på en liten båt som för henne mellan öarna och till de områden där floddelfiner brukar finnas. Hon har hört ett ovanligt ljud och inser blixtnabbt att detta måste komma från gangesdelfinen, *Platanista gangetica*. Hon ser dem också ett par hundra meter från båten och blir först fylld av lycklig upphetsning. Men det är något som inte stämmer, delfinerna dyker upp till ytan alltför ofta, och andas häftigt, och utstöter något som mest låter som ett gnällande skrik. Delfinarten är ovanligt känslig för atmosfäriska störningar och när Piya lyfter blicken ser hon ett mörkt moln vid horisonten och inser att en storm är på väg.

Med sig på båten har hon den illiterate Fokir, som hon förstår har en unik förmåga att observera naturen och anpassa sig till områdets snabba växlingar. Han har kunskaper som väl kan mäta sig med hennes. Behovet av samspel mellan människa och natur och det nödvändiga i att ta tillvara olika kunskapsformer blir tydligt i en händelse som berättas i romanen. Britterna planerade på sin tid att bygga en ny storhamn i Bengalen. De varnades för detta projekt, framför allt för att det kunde vara ödesdigert att riva bort den mangroveväxtlighet som skyddade området mot de värsta stormvindarna och vågorna. Femton år senare, 1867, dränktes hela hamnstaden och förstördes fullständigt.

Ghosh beskriver nu hur Piya och båtmanen Fokir långsamt och med stor möda lyckas ta sig in till land, in på en av de mycket låga öarna. Då är båten nästan sönderslagen. Fokir tar fram en gammal sari, ett långt tygstycke, och vrider det till ett rep. De beger sig till öns högsta punkt, klättrar upp i ett träd, sätter sig på en hög gren och binder sig fast, Piya innerst mot stammen och Fokir ytterst. De har vinden rakt emot sig men sitter skyddade i trädets skugga. Det blir mörkt som på natten och föremål, trädgrenar och stenar yr omkring. Ljudet är som ett rytande. Plötsligt ser Piya något som mest liknar en vägg komma emot dem. Det var en tidvattenvåg och liksom Fokir drar hon nästan automatiskt ett djupt andetag. Och sedan känns det som om en damm öppnats över deras huvuden. Trädet de sitter i böjer sig i en båge ner mot marken. De sitter plötsligt upp och ner. När de nästan gett upp hoppet, har vågen passerat och de kan andas igen. Hela ön är dränkt, ser de; vattenytan fylld av löv och grenar. Knappast några träd är oskadda. Men vågen ska tillbaka igen och nu är luften full av projektiler. Piya sitter innerst mot stammen och det är hela tiden hennes tankar och känslor vi följer. Hon känner alla föremål som träffar Fokirs alltmer livlösa kropp.

Globaliseringen aktualiserar problem kring begrepp och föreställningar knutna till kulturell identitet, lokal tradition och ekologisk balans. Romanen är den litterära form som tydligast hanterar problem av detta slag. Det är också den mest globaliserade litterära formen - den finns idag överallt i världen och framväxten kopplas gärna till upplevelser av kulturella möten. I den globala världen är marknadens roll central, också litteraturen blir här en vara. Men marknaden som något kulturellt absolut, utan några etiska eller politiska ideal, är ofta så omänsklig och rovlysten att den måste alstra andra sätt att tänka; den måste alstra motsägelser, skriver Amitav Ghosh i en essä. Vi kommer aldrig att gå med på att jakten på profit skulle vara den enda principen för hur samhället organiseras.

Under nuvarande omständigheter, säger Arundhati Roy i en essä, är det enda i världen som är värt att globalisera motsägelser och motstånd. Motsägelse med motbilder. Motstånd med fantasi.

© [Margareta Petersson](#)

Senaste nytt i institutionens skriftserier hösten 2005

För frågor om Växjö University Press, abonnemang på Acta Wexionensia, eller köp av enskilda volymer, kontakta:

Kerstin Brodén, redaktör på Växjö University Press

E-post: Kerstin.Broden@vxu.se

Telefon: 0470-708267.

För tidigare nummer av Scripta Minora se <http://www.vxu.se/hum/publ/scriptaminora/>

Scripta Minora. Nr 46 2005.

Gunilla Byrman (red.): Två uppsatser i nordiska språk ([pdf-fil](#))

1. "**Vem äger frågan?** En studie av äga-fraser med abstrakta objekt" av Barbro Bloom
2. "**Kommer utan att.** En synkron studie av fyra skribentgruppers användning av infinitivmärket *att* i konstruktioner med det futurala hjälpverbet *kommer* " av Jens Persson

Rapporter från Växjö universitet. Humaniora. Nr 15 2005.

Den skrivande studenten. Idéer, erfarenheter och forskning från Textverkstaden vid Växjö universitet.

Maria Lindgren (red.). ISBN: 91-7636-469-0.

Studenter vid svenska högskolor och universitet skriver rapporter, uppsatser, examensarbeten m.m. för att fördjupa sina kunskaper, sin förståelse och sitt kritiska tänkande. Sådana texter ingår i den akademiska världens kunskapsbygge och ska presentera forskningsresultat eller kritiska litteraturöversikter. Texterna ska skrivas enligt särskilda konventioner som studenterna måste känna till för att kunna uppfylla de krav som ställs. Därför har Växjö universitet, liksom flera andra lärosäten, startat en textverkstad där studenterna kan få rådgivning om sitt akademiska skrivande.

Textverkstaden bedrevs 2002-2004 som ett projekt finansierat av Regeringens särskilda delegation för breddad rekrytering till högskolestudier. Nu ingår Textverkstaden i den ordinarie verksamheten vid Växjö universitet. Även arbete med kurs- och kompetensutveckling samt forskning om studenters skrivande har etablerats kring Textverkstaden.

I den här boken har vi samlat erfarenheter från Textverkstadsprojektet. Boken innehåller artiklar om hur rådgivningen går till och om den undervisning som ges till studenter, doktorander och lärare. Här finns också resonemang om vilka krav som ställs på skrivandet och presentation av vår forskning om akademiskt skrivande.

Acta Wexionensia. Nr 71 2005.

The workings of co-operation. A comparative study of consumer co-operative organisation in Britain and Sweden, 1860 to 1970. (*doktorsavhandling i historia*)

Katarina Friberg. ISBN: 91-7636-470-4.

Pris: 160 kr + moms.

For many members of consumer co-operative societies all over the world, the stores of their society have been, and still will be, "the store". For consumers in general, the Co-op is a familiar trademark. But what kind of business is a consumer co-operative society? This book explores the workings of co-operation through a comparative study of consumer co-operation. It takes us to the north-east of England and the Newcastle upon Tyne Co-operative Society Ltd., and to Malmö in the south-west corner of Sweden, where Konsumentföreningen Solidar is located. The period examined stretches from 1860 to 1970.

The book presents a concrete historical account of how co-operative services, rules, meeting procedures and member expectations and participation developed. It offers an analysis of organisational logics and provides an interpretive framework for future studies of co-operative organisation.

Acta Wexionensia. Nr 72 2005.

Solidaritetens omvägar. Facklig internationalism i den tredje industriella revolutionen - (LM) Ericsson, svenska Metall och Ericssonarbetarna i Colombia 1973-1993. (*doktorsavhandling i historia*)

Jonas Sjölander. ISBN: 91-7636-474-7.

Pris: 160 kr + moms.

Under 1970- och 1980-talen förekom ett fackligt utbyte mellan Svenska Metallindustriarbetareförbundet, den fackliga samorganisationen vid LM Ericsson i Sverige och den lokala fackföreningen, Sintraericsson, vid LM Ericssons anläggningar i Colombia. Relationerna ägde rum i en period som ur facklig synvinkel präglades av stor osäkerhet och oro inför framtiden.

I denna avhandling undersöker historikern Jonas Sjölander svensk facklig internationell strategi och praktik. Syftet är att studera följderna av de förändrade fackliga villkoren - transnationalisering, snabb teknisk utveckling och ekonomisk liberalisering - i inledningen av vad som har kallats den tredje industriella revolutionen. Bokens perspektiv anknyter till såväl historiematerialistisk världssystemteori som postkolonial teoribildning. Den centrala frågan är: *Varför utvecklades aldrig förbindelserna mellan Samorganisationen i Sverige och Sintraericsson i Colombia till ett koncernfackligt samarbete?* Frågeställningen ger upphov till samhällshistoriska analyser av olika asymmetriska relationer mellan den industrialiserade världens centrum och periferi.